

СУРМЕНА

Тривалий час вона вважала, що все їхнє горе почалося саме в ту мить, коли вони стояли у дверях хати на копрвазькій копаниці⁴, із жахом дивлячись на тіла своїх батьків. Але ж ні, Дора була не такою дурною, щоб не прочитати на збентежених обличчях односельчан, що все це почалося значно раніше — так давно, що її коротка пам'ять туди не сягала. Її не ошукали їхні сумні вирази облич та слова на кшталт:

«Таке нещастя приключилося!», або «Чому це трапилось саме з вами?». Не обманули, бо й вона була частиною тієї спільноти, відчувала її, дихала нею. І хоча вони старалися як могли, але з часом вона все ж увібрала в себе те, що пошепки звучало за її спиною: усе так і мусило статися. Чи саме так, а чи, можливо, трохи інакше, — але, коротко кажучи, усе мусило закінчитися нещасливо. Тому що її мати була богинею, а жодна з богинь не має легкої долі.

Утім, те, що сталося, було, певно ж, страшнішим, аніж очікували, — Дора зрозуміла це, коли одного разу почула, що від сокири

⁴ Копаниця — у тексті вживається в різних значеннях: 1) складова географічної назви, напр. Моравські Копаниці; 2) гірський хутір, віддалене поселення; 3) поле на стрімкому схилі, яке не орють, а обробляють мотиками чи заступами.

не загинула жодна з тих, хто вже понад три сотні літ володів таємницями «боговання»⁵.

«То чому ж мати?» — знову й знову запитувала себе, але відповіді не отримувала. Ніхто про це не бажав говорити. Щоразу, коли торкалася цієї теми, усі лише з острахом відверталися, так ніби вона лялася просто перед святими мощами. Мовчала й Сурмена.

А тому все, що їй залишалося, — затамувати це питання десь глибоко в собі. Вона це зрозуміла за кілька місяців і зачинила за тим нещастям двері, вирішивши не повертатися до нього ніколи, ніколи. Байдуже, як це почалося і чим закінчилося.

Зрештою, вона мала дуже багато справ. Мусила навчитися бути *янголом*, і під навалою нових, цікавих змін помалу, поступово щезав і її сум. Вона буде *янголом*!

До того часу вона лише чула про них. Про добрих *янголів*, які приводять до богинь тих, хто цього потребує, але без діла ніколи не приходять. Жодного *янгола* вона досі не зустрічала, хоча багато разів навмисне затримувалася на схилах, із яких могла бачити подвір'я Сурмени, Ірми чи Катержини Годулікової.

— Покажи мені свого *янгола*, тітонько! Хто тобі його робить? — розпитувала вона завжди, коли вони з матір'ю приходили до неї. Сурмена робила вигляд, нібито ніколи про жодного *янгола* не чула, а її мама Ірена сміялася. «Я також богиня, а в мене ти когось із них бачила?» — питала. Однак її мати була іншою богинею, якоюсь особливою. Власне, вона багато не боговала. Тому і *янголи* до неї нікого не приводили.

А тепер це таїнство вибухнуло саме собою, розкрилось, як стиглий стручок, і нараз витрусило всі свої плоди — вона не лише дізналася, хто ж ті *янголи* в богинь, а й стала одним із них.

⁵ Боговання (діал. моравське) — знахарство, цілительство, віщування.

Світ докорінно змінився. Зникли довгі одноманітні дні, пішли в небуття хвилини, сповнені нудьги, коли життя розпливалося в розмитих контурах. Відтоді, як стала *янголом*, вона вже ніколи марно не сиділа на ганку гірської хати. Її час став частиною часу багатьох людей, для яких вона відігравала важливу роль. Виконувала цю роль гордо і з почуттям відповідальності перед оповитою таємницями традицією, яка виходила з такої давньої минувшини, що ніхто ні з Житкової⁶, ні з Копаниць не був у змозі уявити її вік. Усі лише шанобливо кивали: «Боговання — прастаре, богині та *янголи* були тут зроду-віку».

Зроду-віку, спрадавна. Дорі це було добре відомо, але перш ніж сама стала *янголом*, вона й не здогадувалася, що богині та їхні вміння — велика рідкість. Що в інших місцях їх немає. Коли вона була маленькою, то взагалі думала, що бути богинею — це лише одна з форм існування: жінки просто поділяються на тіток із пошти чи сільпо⁷, на доярок чи свинарок із колгоспу й на тих, хто заробляє собі на життя як богині. Їй здавалося, що це така ж звичайна професія, як і будь-яка інша. Навіть і на гадку не спадало, що в інших місцях такого немає.

Аж тоді, коли сама стала *янголом* і дізналася, із яких далеких країв люди приїжджали до богинь за порадою чи лікуванням, вона зрозуміла, які унікальні ці жінки. А тому з іще більшим захопленням *янголувала* й ретельно дотримувалася всього, що Сурмена поклала їй на серце.

⁶ Житкова — назва населеного пункту поблизу с. Старий Грозенков, що входить до складу Моравських Копаниць.

⁷ Сільпо — сільський магазин за часів СРСР. Назва є уламковою аббревіатурою, скалькованою від російського «сельпо», або «сельское потребительское общество».

— Коли приїде автобус, стій завжди поблизу зупинки, не звертай на себе уваги, лишень чекай, коли хтось до тебе заговорить. Якщо розпитуватиме дорогу до богині, запитай, невже він такий дурний, що справді вірить у богинь. Почекай, що тобі скаже. Коли буде спантеличений, приведи його. А якщо виявиться дуже гонористим, то краще промовч, із таким нічого доброго не вийде. Й остерігайся парочок. Пам'ятай, що люди часто-густо їздять сюди з бідою і воюють із нею самотужки, а для цього свідків не треба, — усе повторювала Сурмена.

Дора запам'ятала це добре. Вона уважно вивчала людей, яких випльовували денні рейси автобусів із Броду, й, угледівши якогось незнайомця, що розпачливо роззирався на всі боки, перестрівала його й чекала, поки не запитає: «Дівчинко, а ти часом не знаєш, де живуть богині?».

Ті люди були різні — звичайні й особливі, стурбовані; як правило, приїжджали самі, але час від часу з'являлися й парочки, про які попереджала Сурмена. Найчастіше це були чоловік і жінка, обоє молоді, здорові й на вигляд щасливі — Дора про таких точно не сказала б, що вони потребують допомоги богині. Одну таку пару вона й тепер добре пригадує. Зустріла їх ще на початку свого янголування.

Та пара довго стовбичила на зупинці після від'їзду автобуса, як це зазвичай робили нетутешні, коли хотіли знайти якусь із богинь, а дороги до неї не знали. Дора спостерігала за ними деякий час. Жінка була одягнена в туристичний костюм і вигляд у ньому в робочий день мала дещо незвичний. Вона щоразу різко випрямлялася, коли до неї трохи скрива промовляв її супутник. Той був у капелюсі та довгому плащі й поводив себе так, ніби вони не були разом. Дорі вони видалися підозрілими, і вона вже хотіла втекти, та перш ніж устигла обернутися, помітила, що чоловік кивнув, а жінка за його вказівкою попрямувала до неї.

— Дівчинко, скажи, будь ласка, чи ти не знаєш, де тут мешкають богині? — скрадливо сказала вона.

Якусь хвилину Дора тихо м'ялася, а тоді нерішуче кивнула й, вагаючись, вказала на верхівку гори Кікули.

— Аж там на горі, у лісі. Туди веде синя туристична позначка, за нею вийдете до хреста, а звідти побачите одну хату, там живе богиня.

Жінка палко подякувала, витягнула крону⁸ і втиснула їй у долоню. А тоді швидко пішла туди, куди Дора їй показала. Чоловік попростував за нею, тримаючись на відстані кількох метрів. Дора спостерігала за ними, доки вони не зникли за поворотом дороги, що вела до підніжжя дикої карпатської гори.

Йї і тепер кортить дізнатися, чи ті двоє тоді переночували біля годівниці посеред темного лісу, до якого не вело нічого, крім єдиної туристичної стежки, позначеної синім кольором, що вела з Грозенкова до хреста, а далі не вела нікуди, — чи все ж вони встигли повернутися в село. Принаймні останній автобус на Брод від'їжджав о 16:15, і на нього вони б точно не встигли.

Але не всі немісцеві були такими підозрілими. Навпаки, більшість із них справді потребувала Сурмениного вміння. Згодом Дора розпізнавала їх із першого погляду. Затуркана літня пані з сумочкою — зрозуміло, що вона йшла клопотатися за дітей. Юна дівчина, яка безпорадно стояла біля таблиці з графіком руху автобусів, — безперечно, вона прагнула дізнатися про кохання. Приїжджали й люди, які мали хворобливий вигляд. Таких Дора охоче водила до Сурмени, бо знала, що вона їм допоможе, і дуже скоро їхні обличчя розквітнуть чимось особливим — надією.

Коли такі люди прохали відвести до богині, Дора вже від автобусної зупинки брала їх за руку й вела нагору, повз цвинтар,

⁸ Чеська корона — національна валюта в Чеській Республіці (ЧР).

копаницю Черну, через ліс і аж на роздоріжжя, звідкіля вони вже й самі могли угледіти хату Сурмени на Бедовій⁹. І всю дорогу янголувала саме так, як навчила Сурмена.

— Мабуть, іздалека? — випитувала Дора й робила вигляд, що завела розмову просто так, аби не мовчати.

— Утомилися з дороги? Сурмена заварить чаю з подорожником, він вам допоможе!

— А чого ви такий сумний? Мабуть, вас щось гризе. На тілі? Чи на душі?

Годі й сказати, скільки разів вони з Сурменою повторювали цю хитромудру систему запитань, відпрацьовували їх тривання в часі та ненав'язливість опитування. Так невимушено й гомоніла з ними Дора під час довгої подорожі на верхів'я житковських копаниць. Що вище піднімалися в гори, то відвертішими й щирішими ставали ці люди, оповідаючи про свої давно притамовані турботи, — інколи помалу, інколи мов захлинаючись словами, — і разом із цим зростала їхня впевненість у тому, що настане кінець стражданню і той камінь, що незримо лежить на серці, вони покладуть на поріг хати, до ніг жінки, яка нібито допомагає в кожній біді. Протягом такого сходження вони зізнавалися Дорі, незнайомій чужій дитині, яка одразу ж відтак мала зникнути з їхнього життя, в усьому, що їм боліло, — а тому наприкінці тієї дороги, там, де стежка розгалужувалася в напрямку до двох копаниць, Копрвазів і Бедової, і де вона з ними прощалася, Дора знала про них усе. А відтак вистачало якихось десяти хвилин, щоб лісочком добігти до заднього дворища Сурмениної хати й раніше за відвідувача, що обходив луку по звивистій стежці-дузі, повідомити про те, що вона дізналася.

⁹ Бедова, Черна, Копрвази та ін. — назви копаниць біля с. Старий Грозенков.

— Заходьте, заходьте в хату, — вітала Сурмена відвідувача, перш ніж він устигав відчинити хвіртку, — заходьте, не бійтеся, я вам поможу і від хорої спини, і від плутанини із загубленими грішми. Ото вже голова дірява, правда ж? Та нічого, може, воно й не так погано все, заходьте, заходьте, ми разом придумаємо, як це все справити!

Не було такого відвідувача, якого б не пройняла набожна пошана до жінки, яка, щойно його побачивши, могла знати всі його жалі, а він при цьому ще й рота не розкрив. Далі ці люди покірно проходили із сіней до темної кімнати, де час зупинився в середині минулого століття і де Сурмена швидко ставила на плиту горнятко, щоб розплавити віск, а на стіл — миску з холодною водою.

— Це те, що їм найкраще допоможе, — добросердно сміялася Сурмена після того, як вони йшли, а Дора відтак запитала, чи вона їх не обманює.

— Коли вже зважилися приїхати аж сюди, до невідомої баби, що за бозна-якими чутками може допомогти, — то, значить, добре попросиділи маком. А може, я їхня остання надія? Вони йдуть сюди й бояться, бо сумніваються, але надія їх сюди тягне. І щоб ти знала, часто-густо це такі люди, у яких не на тілі біда, а на душі. А таким найбільше помага, коли перестають себе мучити дурними питаннями: зможу чи не зможу їм допомогти... Знаєш, як їм відляже від серця, коли вже з порогу вони повірять, що маю чудодійну силу? Та і їм не треба ще раз виливати мені душу про свої негаразди. Кажуть, що віра зцілює. А вони вірять, що допоможу, тому все й виповнюється. Зрозуміла? Це не обман, а мудра допомога.

Дора прийняла це без подальших запитань, як і наказ Сурмени:

— Але про це нікому не смієш розповідати. Ти не повинна нікому, крім мене, говорити про те, що тобі люди по дорозі